

ความยุติธรรม (Justice)

สิทธิพันธ์ พุทธหนู*

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นผลงานที่ได้มาจากการศึกษาหาความหมายของคำว่า "ยุติธรรม" โดยเปรียบเทียบแนวคิดของนักคิด 3 กลุ่มด้วยกันคือ กลุ่มมาร์กซิสต์ กลุ่มอรรถประโยชน์นิยมและแนวคิดของจอห์น ราวส์ ความยุติธรรมเป็นนามธรรมที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับชีวิตส่วนบุคคลและชีวิตทางสังคมของมนุษย์ตลอดเวลา นักคิดนักปรัชญาจำนวนมากที่พยายามแสวงหาคำตอบของคำว่ายุติธรรม กลุ่มมาร์กซิสต์มองว่า ความยุติธรรมของสังคมเกิดขึ้นเนื่องจากมีชนชั้นหนึ่งซึ่งเป็นชนชั้นเจ้าของปัจจัยการผลิตของสังคม กล่าวคือ เป็นเจ้าของทรัพยากรและเทคโนโลยีเครื่องมือเครื่องไม้เครื่องมือในการผลิต อาศัยโครงสร้างส่วนบนของสังคมเป็นเครื่องมือทำการขูดรีดเอา "มูลค่าส่วนเกิน" จากอีกชนชั้นหนึ่ง ซึ่งเป็นชนชั้นที่ยากไร้ เป็นชนชั้นที่ต้องขายแรงงานของตนเองเพื่อการยังชีพ สังคมที่ยุติธรรมคือสังคมที่ปราศจากการขูดรีด นั่นเอง กลุ่มอรรถประโยชน์นิยม (Utilitarianism) มองเห็นว่าความยุติธรรมจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผลที่ได้รับจากสิ่งต่างๆหรือการตัดสินใจใดๆ ให้ประโยชน์สุขหรือสร้างความพึงพอใจให้กับคนส่วนใหญ่ของสังคม ในขณะที่ราวส์ (Rawls) มองว่า ความยุติธรรมในสังคมจะเกิดขึ้นได้เมื่อ "ค่านิยมทางสังคมทั้งปวงไม่ว่าจะเป็นเสรีภาพในโอกาส รายได้และความมั่งคั่ง ตลอดจนฐานต่างๆอันเป็นที่มาของการเคารพในตนเอง จะต้องแจกแจงอย่างเสมอภาคกัน นอกจากความไม่เสมอภาคในการแจกแจงสิ่งใดหรือทุกอย่างของค่านิยมเหล่านี้จะให้ประโยชน์กับทุกคน" นั่นเอง

คำสำคัญ : ความยุติธรรม ความชอบธรรม อรรถประโยชน์นิยม

* รองศาสตราจารย์ นักวิชาการอิสระ

Abstract

This article aims to explore the meaning of justice expressed by three schools of thought; Marxism Utilitarianism and Rawls. Justice is an abstract that is related to the personal and social life of mankind. Many philosophers tried to find the answer to the word of justice. Marxists see the injustice of a society as having one class, the owner of the means of production, i.e., ownership of resources and technologies, employed the upper structure of society as a tool to exploit "surplus value" from another class. Thus, a just society is the one without exploitation. Utilitarianism sees justice as the result of any given thing or decision making pleasure or satisfaction to the majority of society. While Rawls sees social justice occur as a "social values, in the sense of freedom of opportunity, income, wealth and all sources of self-respect must be equally distributed. Unless, the inequalities in the distribution of any or all of these values will benefit everyone. "

Keywords : justice, legitimacy, utilitarianism

บทนำ

อะไรคือความยุติธรรม อะไรคือความเป็นธรรม ปัญหาที่ดูเหมือนจะเกิดขึ้นพร้อมพร้อมกับการเกิดของสังคม เมื่อมนุษย์มารวมตัวกันเข้าเป็นกลุ่มเป็นชุมชน มนุษย์ซึ่งมีจิตใจอยากได้ อยากแสวงหาในสิ่งดีๆ ให้กับชีวิต ก็ต่างพยายามอ้างกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน และทรัพยากรต่างๆ อันนำไปสู่ภาวะของการแก่งแย่งในระหว่างกัน ฝ่ายที่มีอำนาจมากก็มักจะได้ส่วนแบ่งมาก ฝ่ายที่มีอำนาจน้อยก็ได้รับส่วนแบ่งน้อย ความไม่ยุติธรรมจึงเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์มารวมตัวกันเป็นสังคมนี้เอง รุสโซเป็นนักปรัชญาการเมืองผู้หนึ่งที่สนับสนุนแนวความคิดนี้ จากข้อเขียนที่มีชื่อเสียงตอนหนึ่งว่า “มนุษย์เกิดมามีเสรีแต่เมื่ออยู่ในสังคม เขาต้องอยู่ภายใต้การจ้องจ้ำ” ภายใต้การจ้องจ้ำในที่นี้ก็คือภาวะที่คนตกอยู่ในสภาพของความอยุติธรรมนั่นเอง

สมบัติ จันทรวงศ์ (2516) ได้ให้ทัศนะว่า อริสโตเติล ดูเหมือนจะเป็นนักปราชญ์คนแรกที่กำลังถึงความยุติธรรมกับผลกระทบต่อการเมือง ทั้งนี้ อริสโตเติลได้สรุปว่าสาเหตุสำคัญของกรกฎก็คือคนเกิดความรู้สึกที่ว่าตนเองไม่ได้รับความยุติธรรมพอนั่นเอง คนที่เรียกร้องความยุติธรรมจึงเป็นคนที่ได้เปรียบเทียบส่วนแบ่งของความยุติธรรมที่ตนได้รับกับผู้อื่นที่ได้รับ และลงความเห็นว่าส่วนแบ่งของตนนั้นน้อยกว่าของผู้อื่น เมื่อเป็นเช่นนี้ ทรยศนะของความยุติธรรมของอริสโตเติลจะอยู่ในลักษณะของอัตวิสัย (Subjective) คือขึ้นอยู่กับการลงความเห็นหรือดุลพินิจของแต่ละบุคคลเป็นเกณฑ์ การกฎอาจเกิดขึ้นได้จากคนในทุกกลุ่มทุกชนชั้น ชนชั้นต่ำคิดกฎเพื่อให้ได้ทำเทียมกับชนชั้นสูงโดยอ้างว่าตนเป็นสมาชิกของสังคมเดียวกัน มีสถานะความเป็นราษฎรเหมือนกัน ชนชั้นสูงคิดกฎเพื่อให้เกิดความแตกต่างโดยอ้างว่าฝ่ายตนเป็นผู้ที่ทาประโยชน์ให้กับสังคมมากกว่า เสียภาษีสูงกว่า มีความรู้สูงกว่าก็ควรจะได้ในสิ่งที่ตอบแทนสูงกว่าด้วย

ดังนั้น ถ้ามองตามทัศนะของอริสโตเติลแล้ว การกบฏจะเกิดขึ้นในทุกสังคมจะ ยกเว้นก็มีอยู่เพียงสังคมเดียว คือสังคมยุคพระศรีอารย ซึ่งทุกคนมีเหมือนกันหมด และที่สำคัญคือสมาชิกของสังคมบรลูโสตาบัน ไรซึ่งตัดมาแล้วนั่นเอง

มองได้อีกแง่หนึ่งว่า ความอยุติธรรมเกิดขึ้นเนื่องมาจากการเรียกร้องในแง่ อัตวิสัย กล่าวได้ง่ายๆว่า “ถ้าไม่มีใครไวย ก็หมายความว่ายุติธรรมแล้ว” คล้ายๆกับคำกล่าวที่ว่า “การเจียบ คือการยอมรับ” แต่ถ้าเรามองในแง่ภาวะวิสัย (Objective) แล้วนั้น ที่ได้มีความยุติธรรมปรากฏอยู่ แม้จะไม่มีใครร้อง ก็ไม่สามารถเปลี่ยนความยุติธรรมให้เป็นความยุติธรรมได้ ระบบสังคมของอินเดียเป็นตัวอย่างได้อย่างดี ความยุติธรรมในสังคมอินเดียมีอยู่มาก การเลื่อนชั้นทางสังคมของคนในวรรณะต่ำเป็นไปได้ยากมาก ในขณะที่คนในวรรณะสูงมีโอกาสที่จะเข้าสู่ตำแหน่งหน้าที่ดีๆและมั่นคงได้ง่าย คนในวรรณะต่ำไม่ “ไวย” เพราะระบบวรรณะซึ่งเป็นที่ยอมรับของปทัสสถาน ค่านิยม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่สร้างสมกันมาบังคับอยู่ การไม่ไวยนี้หาได้ลบล้างความยุติธรรมให้สิ้นไปจากสังคมอินเดียได้แต่อย่างใดไม่

สังขรณ์ในเรื่องของการมีอยู่ของความยุติธรรมในสังคมนี้เองทำให้เกิดนักคิด นักปรัชญาขึ้นจำนวนมาก แต่ละคนต่างก็พยายามที่จะแสวงหาแนวทางแก้ไขสิ่งที่เรียกว่า อยุติธรรมนี้ให้ได้ แนวทัศนะและวิธีการแก้ไขของนักปราชญ์ที่มีชื่อเสียงกระฉ่อนโลกผู้หนึ่ง ที่จะขอนามากว่าในที่นี้ก็คือแนวคิดของคาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx)

มาร์กซ์มองว่าความยุติธรรมของสังคมเกิดขึ้นเนื่องจากมีชนชั้นหนึ่งซึ่งเป็นชั้น ช้นเจ้าของปัจจัยในการผลิต กล่าวคือเป็นเจ้าของทรัพยากรและเทคโนโลยี แล้วได้ทำการ ขูดรีดเอา “มูลค่าส่วนเกิน” จากอีกชนชั้นหนึ่ง ซึ่งเป็นชนชั้นที่ยากไร้ ต้องขายแรงงานของ ตนเองเพื่อการยังชีพ ความอยุติธรรมในแง่ของมาร์กซ์ จึงเกิดขึ้นครั้งแรกในโลกในสังคม

ทาสซึ่งเป็นสังคมแรกที่เกิดชนชั้นขึ้นในสังคมมนุษย์ และจะยังคงมีอยู่เป็นครั้งสุดท้ายในสังคมนายทุนซึ่งเป็นสังคมสุดท้ายก่อนที่จะก้าวสู่สังคมคอมมิวนิสต์

เป็นที่น่าสังเกตว่ามนุษย์ยุคก่อนไร้ความคิด ถึงกับให้คนกลุ่มน้อยซึ่งอยู่ในฐานะผู้ปกครองชูดริตมานับเป็นร้อยเป็นพันปีได้อย่างไร

มาร์กซ์ได้ตอบคำถามข้อนี้ยังชัดเจนว่าเป็นเพราะชนชั้นนำเหล่านั้นมีเครื่องมือที่ทรงพลังและก็มีประสิทธิภาพยิ่งในการกดขี่ระชนส่วนใหญ่ให้หมอบราบคาบรับใช้พวกเขาได้ และเครื่องมือเหล่านี้ได้แก่ กฎหมาย จริยธรรม ศีลธรรม ศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณี อุดมการณ์ทางการเมืองการปกครอง ฯลฯ ซึ่งมาร์กซ์รวมไว้ใน “โครงสร้างส่วนบน” (Superstructure) ของสังคม นั่นคือชนชั้นนำจะสร้างกฎหมาย จริยธรรม ศาสนา ฯลฯ ขึ้นมาเพื่อเป็นเกณฑ์กติกาให้ประชาชนยอมรับในการกระทำของชนชั้นนำว่า เป็นสิ่งที่ถูกต้อง ชอบธรรม ดังนั้น ศาสนา พิธีรีตองตลอดจนความเชื่อต่างๆ จะถูกสร้างขึ้นเพื่อให้ประชาชนได้มีโอกาสระบายหรือเป็นทางออกในลักษณะของการโทษบุญนำกรรมแต่ง เรื่องของนรกสวรรค์ และบิดเบือนให้คนหันเหไปจากการกดขี่ชูดริตหรือแสวงหาประโยชน์ของบรรดาผู้นำเหล่านั้น

ทางแก้ตามทัศนะของมาร์กซ์ หาได้อยู่ที่การทำลายล้างโครงสร้างส่วนบน ซึ่งถือเป็นเพียงเครื่องมือของชนชั้นนำไม่ แต่อยู่ที่การทำลายล้างต้นตอของการชูดริตคือชนชั้นนำและชนชั้นนายทุน นำสังคมไปสู่คอมมิวนิสต์ซึ่งเป็นสังคมที่ปราศจากชนชั้น เป็นสังคมที่ปราศจากการชูดริต สังคมที่ยุติธรรมจึงจะเกิดขึ้นมาได้

แต่ทัศนะของมาร์กซ์นี้ก็ไม่ได้ช่วยเราเข้าใจความหมายของยุติธรรมมากนัก คือมองแค่ว่าความยุติธรรม คือ สภาวะของสังคมที่ปราศจากการกดขี่ชูดริต

นิยามของความยุติธรรม

ความยุติธรรม คืออะไร

เจมส์ คีตส์ ปิ่นทอง (2551) ได้สรุปนิยามของความยุติธรรมที่มีการนำเสนอไว้ว่า หมายถึงความเที่ยงธรรม (rectitude); ความชอบธรรม (righteousness); ความชอบด้วยเหตุผล (fairness); ความถูกต้อง (rightness)

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2554) นิยามความยุติธรรมไว้ว่า เป็นความเที่ยงธรรม ความชอบธรรม ความชอบด้วยเหตุผล เช่น ศาลยอมทรงไว้ซึ่งความยุติธรรม

ความชอบธรรม คือการเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่ว ๆ ไป เช่น รัฐบาลอยู่ในอำนาจได้เนื่องจากราษฎรให้การยอมรับ

สิทธิพันธ์ พุทธหุน (2561) ได้สรุปไว้ว่า “ในทางรัฐศาสตร์ ความชอบธรรม (Legitimacy) คือการที่อำนาจรัฐ กฎหมายซึ่งบังคับใช้ หรือระบอบการปกครองนั้นได้รับการยอมรับจากประชาชน”

การยอมรับจากประชาชนนั้นอาจแสดงออกให้ปรากฏอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การเต็มใจเสียภาษีให้รัฐ การมีส่วนร่วมในการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การเคารพกติกาของบ้านเมือง หรืออาจจะอยู่รูปของนามธรรม เช่น มีความศรัทธาเลื่อมใสในระบอบการปกครอง ตลอดจนการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐบาล หรืออาจจะอยู่ในทั้งสองรูปแบบพร้อมๆ กันก็ได้

การที่ผู้นำหรือผู้ปกครองจะได้รับการยอมรับจากประชาชน หรือมีความชอบธรรมทั้งในแง่ของการเข้าสู่ตำแหน่งแห่งอำนาจและการใช้อำนาจนั้น มีสาเหตุมาจากอะไร

นักสังคมวิทยาที่มีชื่อเสียงท่านหนึ่ง คือ แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) (อ้างถึงใน สิทธิพันธ์ พุทธหุน, 2561, หน้า 13) ที่กล่าวถึงที่มาของความชอบธรรม (Sources of

Legitimacy) ไว้ 3 แหล่งที่มาด้วยกันคือ

1. ขนบธรรมเนียมประเพณี (Tradition) ผู้ปกครองส่วนใหญ่ในอดีตเป็นผลมาจาก การสืบทอดตำแหน่งกันตามประเพณี และเราก็จะพบว่าในสังคมยุคดั้งเดิม สังคมเผ่า สังคมที่ปกครองโดยคนๆเดียว เช่นหัวหน้าเผ่า ราชา กษัตริย์หรือจักรพรรดิ การปกครองแบบนี้ผู้ปกครองจะมีอำนาจเด็ดขาด เป็นระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ กษัตริย์เป็นที่ยอมรับของราษฎรในฐานะที่เป็นเทพเจ้า หรือกึ่งเทพเจ้า เป็นตัวแทนของเทพเจ้าที่มาปกครองประชาชน กษัตริย์ที่มีอำนาจเด็ดขาดท่วมท้น เป็นอำนาจที่เราเรียกว่าอำนาจเบ็ดเสร็จนั่นเอง

2. บารมี (Charisma) หมายถึงบุคลิกลักษณะเด่นอันเป็นที่เคารพยำเกรงของบุคคลอื่น ผู้ปกครองที่มีบารมีส่วนใหญ่แล้วจะเป็นผู้นำของประชาชนในประเทศที่เกิดใหม่ หรือได้รับเอกราชอันเป็นผลพวงมาจากการรวบรวมพลังประชาชนในการเรียกร้องต่อสู้เพื่อความเป็นอิสระจากการปกครองของเจ้าอาณานิคม เฉพาะประเทศตะวันตก ในอินโดนีเซียก็มีอดีตประธานาธิบดีซูการ์โน ในประเทศเวียดนามจะมี โฮจิมินห์ เป็นต้น

3. กฎระเบียบที่เป็นเหตุเป็นผล (Legal-rational) กล่าวคือผู้ปกครองที่มาจากกฎเกณฑ์ที่ผู้อยู่ใต้การปกครองหรือสมาชิกของสังคมได้ร่วมกันกำหนดกติกาเหล่านี้ขึ้นมา เช่นมีกฎหมายเลือกตั้งที่ให้สิทธิแก่สมาชิกแต่ละคนในการเลือกตัวแทน หนึ่งคนหนึ่งเสียง แล้วกำหนดให้ตัวแทนไปเลือกผู้นำหรือนายกรัฐมนตรี การเลือกประธานาธิบดีก็มาจากเสียงของประชาชนเหล่านี้ตามกฎหมายตามเกณฑ์ตามกติกาได้วางกันไว้

แต่ความชอบธรรมของผู้ครองนี้ก็ได้เป็นอยู่อย่างเดียวหรือมีความหมายเดียวกับผู้ปกครองที่ยุติธรรมไม่ กล่าวคือเมื่อผู้ปกครองจะก้าวขึ้นสู่อำนาจไม่ว่าโดยวิธีใด ไม่ว่าประชาชนจะยอมรับหรือไม่ยอมรับก็ตาม ก็หาได้ประกันต่อประชาชนได้ว่าผู้ครองจะเป็นผู้ปกครองที่ยุติธรรมที่สามารถแจกแจงแบ่งสรรทรัพย์สินที่มีคุณค่าในสังคมเพื่อสนองตอบต่อความต้องการของบรรดาสมาชิกได้อย่างเท่าเทียมกันไม่

อาจกล่าวได้ว่าผู้ปกครองที่ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งอำนาจโดยผ่านการเลือกตั้ง อาจสร้างความยุติธรรมให้กับสังคมไม่น้อยไปกว่าเผด็จการที่ก้าวขึ้นสู่อำนาจโดยวิธีการทำรัฐประหาร

ส่วนความหมายของยุติธรรมในแง่ของความชอบด้วยเหตุผลนั้น เราก็อาจตกอยู่ในห้วงภวังค์ของความคิดที่ว่าเหตุผลชนิดใดเป็นเหตุผลที่ชอบหรือเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป โดยทั่วไปแล้วนั้นคนเราเป็นผู้อ้างเหตุผลใดๆขึ้นมาเพื่อที่จะอธิบาย ชี้แจงหรือตอบโต้โดยอ้างว่าการกระทำของตนนั้นเป็นการกระทำที่ชอบ ด้วยเหตุนี้ เหตุผลจึงมักจะอยู่ในรูปของอัตวิสัย ทุกคนย่อมมีเหตุผลในการกระทำการใดๆของตนเอง และเหตุผลเหล่านี้ยากที่จะมาตัดสินกันได้ง่ายๆว่าผิดหรือถูกชอบหรือไม่ชอบ

ดังนั้น ถ้าเรานำเหตุผลมาให้เท่ากับความยุติธรรมแล้วเราก็จะพบว่าเรากำลังเอาความยุติธรรมมาวางไว้บนฐานของความเป็นเหตุเป็นผล เปรียบเสมือนการหาตำแหน่งหยดน้ำบนใบบัว ฉนั้นได้ก็ฉนั้น

ในลักษณะของความคิดอันจะนำไปสู่พฤติกรรมของแต่ละบุคคลนั้นเป็นอัตวิสัยหรือเอาตนเป็นศูนย์กลางของการตัดสินใจใดๆ ความเห็นแก่ตัว เห็นแก่เพื่อนฝูงญาติมิตรจะนำมาซึ่งความลำเอียงอย่างไม่มีทางที่จะหลีกเลี่ยงได้ ความยุติธรรมจึงไม่อาจเกิดขึ้นได้เมื่อไม่มีความยุติธรรมเราจึงไม่อาจทราบได้ว่ามันคืออะไรกันแน่ ด้วยเหตุนี้จึงเกิดนักคิดขึ้นมาอีกกลุ่มหนึ่งที่เชื่อว่าความยุติธรรมจะมีหรือไม่ต้องดูที่ผลของการกระทำ พวกนี้ก็คือนักคิดในกลุ่มมอรรถประโยชน์นิยม(Utilitarianism) ที่มองเห็นว่าความยุติธรรมจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผลที่ได้รับจากสิ่งต่างๆหรือการตัดสินใจใดๆให้ประโยชน์สุขหรือสร้างความพึงพอใจให้กับคนส่วนใหญ่ของสังคม ซึ่งสิ่งที่ยังผลให้เกิดประโยชน์สุขและสร้างความพึงพอใจให้กับคนส่วนใหญ่ นั้นอาจจะอยู่ทั้งในลักษณะนามธรรมเช่นโอกาส สิทธิ ให้ความสุข และอาจจะอยู่ในรูปของรูปธรรม เช่น สินค้า บริการและสวัสดิการต่างๆเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้สังคมจำเป็นต้องแบ่งสรรประโยชน์สุขเหล่านี้ให้กับคนจำนวนมากที่สุดเท่าที่จะทำได้จึงจะได้ชื่อว่าเป็นสังคมที่ยุติธรรม

แต่ถ้าเรามองกันอย่างนักเศรษฐศาสตร์ที่ว่าทรัพยากรในสังคมมีอยู่อย่างจำกัด เมื่อสังคมนำมาแบ่งสรรให้กับคนกลุ่มหนึ่งซึ่งอ้างว่าเป็นคนกลุ่มใหญ่ แน่แน่นอนที่สุดว่าคนอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งอาจจะเรียกว่าคนกลุ่มน้อยย่อมต้องเสียประโยชน์จากการนี้ หรืออาจจะกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่าการละเมิดเสรีภาพของคนกลุ่มน้อยเพื่อสร้างประโยชน์สุขให้กับคนกลุ่มใหญ่ก็เกิดขึ้น เช่นการออกบัตรรักษาพยาบาลฟรีให้กับครอบครัวชาวนาในชนบท ซึ่งอ้างกันว่าประกอบด้วยคนส่วนใหญ่ของประเทศ ในขณะที่เดียวกัน ชนชั้นกลางในเมืองกลับถูกปล่อยปละละเลย ทั้งๆที่คนพวกนี้แม้จะเป็นคนกลุ่มน้อยก็ตาม แต่เสียภาษีให้กับรัฐเป็นจำนวนมากและสม่าเสมอด้วย

จึงเป็นปัญหาว่าการตัดสินใจของสังคมในกรณีเช่นนี้จะก่อให้เกิดความยุติธรรม โดยแท้จริงหรือไม่ จะเห็นได้ว่าถ้าเราใช้หลักประโยชน์นิยมมาเป็นมาตรการแล้ว เราจะพบว่ามันยุติธรรม กล่าวคือ ขอให้เกิดประโยชน์สุขกับคนส่วนใหญ่หรือชาวนาในชนบท เป็นผลให้ชาวนาเหล่านี้ได้มีโอกาสที่ดีทัดเทียมกับคนอื่นในสังคม แต่ถ้าเราหันมามองชนชั้นกลางซึ่งถูกกีดกันออกจากคนส่วนใหญ่บ้าง ในกรณีนี้แม้ว่าพวกเขาจะไม่ถูกละเมิดเสรีภาพ แต่เขาถูกละเมิดสิทธิที่จะได้รับผลพวงจากภาษีซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพวกเขาเอง ในแง่นี้ ความยุติธรรมจึงไม่อาจเกิดขึ้นได้ นั่นคือสังคมที่ยุติธรรมนั้น สิทธิและเสรีภาพของบุคคลจะต้องได้รับการพิทักษ์ ความยุติธรรมจะต้องไม่ขึ้นอยู่กับการต่อรองทางการเมืองหรือขึ้นอยู่กับการคำนวณผลประโยชน์ทางสังคมใดๆ

เมื่อแนวคิดของอรรถประโยชน์นิยมไม่ได้ให้หลักการอันเป็นที่ยอมรับกันในความหมายของคำว่ายุติธรรม จึงมีนักคิดนักปรัชญาหลายท่านที่พยายามเสนอหลักการเกี่ยวกับเรื่องนี้ และหลักการเป็นที่ยอมรับและอ้างถึงกันมากที่สุดหลักการหนึ่ง คือ หลักการของ จอห์น ราวส์ (Rawls, 1971) ในผลงานชิ้นสำคัญของเขาชื่อ “Theory of Justice”

ราวส์ได้เสนอหลักการที่ว่าความยุติธรรมเป็นเรื่องของความเป็นธรรม (Justice as fairness) ซึ่งหลักการนี้จะประกอบไปด้วยหลักการที่สำคัญ 2 หลักการด้วยกันคือ

1. บุคคลแต่ละคนจะต้องได้รับสิทธิโดยเท่าเทียมกันในเสรีภาพพื้นฐานทั้งปวง
2. ความไม่เสมอภาคในทางเศรษฐกิจและสังคมจะต้องแจกแจงในลักษณะที่ทุกคนได้รับผลจากการนี้ และตำแหน่งตลอดจนหน่วยงานที่รับผิดชอบในการแจกแจงนี้จะต้องอยู่ในลักษณะที่เปิดคือทุกคนต่างก็มีสิทธิหรือมีความเสมอภาคในโอกาสที่จะเข้าไปอยู่ในตำแหน่งหรือทำหน้าที่นี้ด้วย

ตามหลักการแรกนี้ เสรีภาพพื้นฐานที่รอร์สอ้างถึง หมายความว่าถึงเสรีภาพในทางการเมืองเช่นสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง สิทธิในการเข้าสู่ตำแหน่งใดๆของทางราชการ เสรีภาพในการพูดและการประชุม เสรีภาพในทางความคิด เสรีภาพทางความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา เสรีภาพในทรัพย์สินและเสรีภาพส่วนบุคคลตามที่กฎหมายกำหนด ซึ่งเสรีภาพเหล่านี้จะต้องเท่าเทียมกันในหมู่ประชาชน ถ้าสังคมนั้นจะได้ชื่อว่าเป็นสังคมที่ยุติธรรม

ฉะนั้น ในหลักการที่สอง หมายถึงการแจกแจงรายได้และความมั่งคั่งและหมายถึงการวางรูปแบบองค์กรซึ่งจะใช้อำนาจและความรับผิดชอบด้วยการแจกแจงรายได้และความมั่งคั่งนั้นจะต้องให้ประโยชน์กับคนทุกคน ซึ่งแต่ละคนอาจจะได้รับไม่เท่ากัน ในขณะที่เดียวกันตำแหน่งและหน่วยงานขององค์กรซึ่งรับผิดชอบต่อการนี้จะต้องเปิดและทำหน้าที่แจกแจงความไม่เสมอภาคในทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อให้ทุกคนได้รับผลพวงโดยทั่วหน้า

เราอาจจะสรุปง่าย ๆ ได้ว่าจากทัศนะของรอร์ส (1971, p.62) ว่าหลักการทั้งสองนี้คือหลักการที่ว่าความยุติธรรมในสังคมจะเกิดได้เมื่อ “ค่านิยมทางสังคมต้องปวงไม่ว่าจะเป็นเสรีภาพในโอกาสรายได้ในความมั่งคั่ง ตลอดจนฐานต่าง ๆ อันเป็นที่มาของการเคารพในตนเอง จะต้องแจกแจงอย่างเสมอภาคกัน นอกจากความไม่เสมอภาคในการแจกแจงสิ่งใดหรือทุกอย่างของค่านิยมเหล่านี้จะให้ประโยชน์กับทุกคน”

ทั้งนี้เสรีภาพในที่นี้ รอร์ส (1971, pp.275-284) หมายถึง “การที่บุคคลหนึ่งหรือหลายคนเป็นอิสระหรือไม่เป็นอิสระจากอิทธิพลใดๆในการที่จะกระทำหรือไม่กระทำ

สิ่งใดๆ” ทั้งนี้ สมาคมสถาบันหรือองค์กรที่อยู่ในลักษณะนี้ ก็ถือได้ว่ามีเสรีภาพหรือไม่มีเสรีภาพได้เหมือนกัน ส่วน อิทธิพลที่มีส่วนบีบคั้นให้หรือไม่ให้บุคคลกระทำหรือไม่กระทำการใดๆนี้ อาจจะเป็นภาระหน้าที่ ขัดห้ามหรือข้อบังคับตามตัวบทกฎหมายหรืออาจจะเป็นอิทธิพลที่มาจากแรงผลักดันทางสังคมหรือมติมหาชนก็ได้

ฉะนั้นในหลักการแรก เราพิจารณาถึงความเท่าเทียมกันในเสรีภาพพื้นฐาน นั้นคือ

1. ความเท่าเทียมกันในเสรีภาพทางความเชื่อ หมายความว่าบุคคลจะมีเสรีภาพนี้ได้โดยเท่าเทียมกันก็ต่อเมื่อบุคคลเป็นอิสระที่จะดำเนินการเพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ของพวกเขาในแง่ศีลธรรมปรัชญาและทางศาสนาได้ โดยที่ไม่มีข้อกำหนดในกฎหมายใดมาห้ามไม่ให้เขากระทำหรือไม่กระทำพิธีกรรมในรูปแบบใดๆ แต่อย่างไรก็ตามเสรีภาพในแง่นี้ก็จะถูกจำกัดเช่นกันโดยผลประโยชน์ของส่วนรวม เช่น ความสงบเรียบร้อยและความมั่นคงของสังคม เป็นต้น

2. ความเท่าเทียมกันในเสรีภาพทางการเมือง อันจะนำไปสู่ความยุติธรรมทางการเมืองขึ้น ในการนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อสถาบันรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดประกอบด้วยแนวกระบวนการในการออกกฎหมายและนโยบายใดๆ ซึ่งช่วยส่งเสริมความเท่าเทียมกันในเสรีภาพอื่นๆด้วย กระบวนการทางการเมืองที่ส่งเสริมความเท่าเทียมกันนี้ก็คือนักการเมืองการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของบรรดาประชาชน ซึ่งเป็นไปโดยเสมอภาคกัน นั่นเอง ความเสมอภาคในการเข้ามีส่วนร่วมนี้หมายถึงว่าบุคคลพึงมีสิทธิในการเลือกตั้งเท่าเทียมกันคือมีเสียงคนหนึ่งเสียงและมีน้ำหนักเท่ากันในการที่จะยังผลให้การเลือกตั้งเป็นไปในทิศทางใดๆ นอกจากนี้หลักการเข้ามีส่วนร่วมยังหมายรวมถึงการที่ประชาชนทุกคนต่างมีสิทธิโดยเท่าเทียมกันในการที่จะเข้ารับราชการทุกคนมีสิทธิที่จะเข้าไปเป็นสมาชิกพรรคการเมือง สมัครรับการเลือกตั้งหรือดำรงตำแหน่งใดๆได้

ซึ่งหลักการการเข้ามีส่วนร่วมนี้ก็มีข้อจำกัดหลายประการ หลักการเข้ามีส่วนร่วมนี้จะเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิดกับหลักการตัวแทนและหลักเสียงข้างมากในการตัดสินใจ

ให้ได้มาซึ่งนโยบายใดๆ แต่ปัจจุบันหลักการทั้งสองนี้ยังเป็นที่ยังสงสัยในความชอบธรรมของตัวมันเองมาก คนเริ่มสงสัยว่าคนไม่เหมือนกับสิ่งของที่เสกแทนกันได้ การเป็นตัวแทนของคนจำนวนมากในเรื่องหรือประเด็นทั้งหมดย่อมเป็นไปได้เป็นแน่แท้ และหลักเสียงข้างมากนั้นมักจะยังผลให้เสรีภาพของคนอีกกลุ่มหนึ่งถูกจำกัด

นอกจากนี้ประเด็นของหลักเสรีภาพทางการเมือง คือบุคคลแต่ละคนมีเสียงหนึ่งเสียงโดยเท่าเทียมกันนั้นยังถูกนักปรัชญาการเมืองชื่อดัง คือจอห์น สจิวต มิลล์ (John Stuart Mill) โจมตีอย่างหนัก โดยมิลล์เชื่อว่าผู้ที่มีความเฉลียวฉลาดกว่าและมีการศึกษามากกว่าควรมีสหสิทธิ์มีเสียงมากกว่าบุคคลที่ด้อยกว่า เพื่อว่าความเห็นของพวกเขาที่เหนือกว่าจะได้มีอิทธิพลมากกว่าหรือมีน้ำหนักมากกว่า ทั้งนี้ มิลล์อ้างว่าผู้ที่มีความสามารถในการดำเนินกิจการสาธารณะหรือให้ประโยชน์กับสาธารณชนมากกว่าย่อมที่จะมีเสียงมากกว่า และอิทธิพลของพวกเขาควรจะมากพอที่จะปกป้องให้รอดพ้นจากพวกที่ด้อยการศึกษาซึ่งอาจจะออกกฎหมายใดๆมาเพื่อผลประโยชน์ของพวกเขาเดียวกัน แต่ก็ไม่ควรที่จะมีมากเกินไปจนกระทั่งออกกฎหมายใดๆได้โดยไม่ได้รับเสียงสนับสนุนจากอีกกลุ่มหนึ่ง

เราจึงพบว่า มิลล์ให้ความสำคัญกับความเท่าเทียมกันในทางการเมืองน้อยกว่าเสรีภาพในทางความเชื่อและเสรีภาพของบุคคล องค์อธิปัตย์ (The Sovereign) ที่ทรงคุณธรรมซึ่งตระหนักในความสำคัญของเสรีภาพในความเชื่อและเสรีภาพของบุคคลตลอดจนเคารพในกฎเกณฑ์ของสังคมอาจได้รับเลือกจากประชาชนมากกว่าผู้สมัครที่เน้นเสรีภาพในทางการเมืองเสียอีก

3. หลักกฎหมายบัญญัติ ในที่นี้มองกันว่าสิทธิของบุคคลจะได้รับและพิทักษ์รักษาไว้ได้ก็โดยอาศัยตัวบทกฎหมายเช่นกฎระเบียบเหล่านี้สร้างขึ้นมาเพื่อจำกัดพฤติกรรมของมนุษย์ให้กระทำหรือไม่ให้กระทำการใดๆอันขัดหรือไปละเมิดต่อเสรีภาพของผู้อื่น

ส่วนในหลักการที่สอง เราพิจารณาความยุติธรรมตามหลักการว่าด้วยเศรษฐศาสตร์การเมืองหรือความยุติธรรมในการแจกแจงคุณและค่าทางสังคม อันได้แก่

รายได้และความมั่นคงความยุติธรรมในการแจกแจงจะเกิดขึ้นได้ก็เฉพาะแต่ในสังคมที่มีสถาบันทางการเมืองและกฎหมายที่เหมาะสมเข้ากันได้เท่านั้น เช่นในสังคมใดที่เสรีภาพทางความเชื่อ อิสรภาพในการแสดงความคิดเห็น ให้เสรีภาพทางการเมือง กระบวนการทางการเมืองดำเนินไปโดยวิธีการที่ยุติธรรมในการเลือกผู้ปกครอง ในขณะที่ด้วยกันรัฐบาลซึ่งมาจากการเลือกตั้งก็ให้ความมั่นใจว่าจะให้ความเสมอภาคในโอกาสแก่ประชาชนในการเข้ารับการศึกษาอบรมและยังสร้างความสามารถในโอกาสในการดำเนินการทางเศรษฐกิจ และสามารถเลือกอาชีพที่ตนเองปรารถนาได้ เหล่านี้ก็จะสำเร็จได้ก็โดยการออกนโยบายเพื่อวางแนวปฏิบัติให้กับหน่วยงานธุรกิจและสมาคมการค้าเอกชน รวมทั้งการออกกฎเกณฑ์ไม่ยอมให้เกิดการผูกขาดขึ้นในสังคม นอกจากนี้รัฐบาลต้องให้หลักประกันทางสังคมขั้นต่ำไว้ด้วย เช่น การให้มีการรักษาพยาบาลฟรีแก่พวกที่มีรายได้น้อย มีการสร้างงานให้เพียงพอกับความต้องการของประชาชนที่เพิ่มมากขึ้น

นอกจากนี้ รอร์สยังได้เสนอการแบ่งองค์กรของรัฐบาลเพื่อทำหน้าที่สร้างความยุติธรรมให้เกิดขึ้นในแนวการจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคม อันได้แก่ รายได้ มั่งคั่งและฐานะในทางเศรษฐกิจสังคมออกเป็น 4 ส่วน โดยให้แต่ละส่วนประกอบด้วยหน่วยงานจำนวนหนึ่งรับผิดชอบดังต่อไปนี้

1. หน่วยจัดสรร มีหน้าที่พิทักษ์ระบบราคาให้อยู่ในลักษณะของการแข่งขันกันตลอดและเพื่อปกป้องไม่ให้อำนาจของตลาดที่ไร้เหตุผลเกิดขึ้นมาได้ นอกจากนี้ หน่วยจัดสรรยังทำหน้าที่ชี้และแก้ไขสถานการณ์ที่เลวลง อันเนื่องมาจากการที่ราคาสินค้าไม่สามารถใช้วัดผลประโยชน์ทางสังคมที่แท้จริงได้ เช่น โดยการเก็บภาษีให้เหมาะสมยิ่งขึ้น การให้เงินอุดหนุน เป็นต้น

2. หน่วยรักษาเสถียรภาพ เป็นหน่วยงานที่ส่งเสริมการว่าจ้างงานในลักษณะที่ว่าช่วยผู้ที่ต้องการงานทำได้งานอาชีพที่เหมาะสมกับความประสงค์และช่วยทำให้เงินสะพัดซึ่งทั้งสองหน่วยงานข้างต้นนี้จะทำหน้าที่ในการรักษาไว้ซึ่งประสิทธิภาพของเศรษฐศาสตร์การตลาดนั่นเอง

3. หน่วยโอน ทำหน้าที่หลักเกี่ยวกับการประกันขั้นต่ำทางสังคม เราจะพบว่าระบบและการแข่งขันกันในตลาดนั้นไม่ให้ความสำคัญกับความจำเป็นและมาตรฐานการดำรงชีวิตของคนสถาบันรัฐซึ่งเป็นสถาบันสูงสุดในการที่จะก่อให้เกิดความยุติธรรมขึ้นได้จึงจำเป็นต้องตามหน้าที่ในการโอนทรัพยากรและรายได้จำนวนหนึ่งมาให้กับกลุ่มคนที่มีรายได้น้อย

4. หน่วยแบ่งสรร มีหน้าที่ในการคงไว้ซึ่งความยุติธรรมในการแบ่งสรรปันส่วนสิ่งที่มีคุณค่าทางสังคมโดยอาศัยวิธีการเก็บภาษีและปรับปรุงสิทธิในทรัพย์สิน เช่น ในเรื่องของมรดก รัฐจำเป็นต้องเก็บภาษีแบบก้าวหน้า ทั้งนี้ก็เพื่อปกป้องป้องกันไม่ให้เกิดการสะสม รวบอำนาจอันจะเป็นผลเสียต่อค่านิยมที่เป็นธรรมในเรื่องของความเสมอภาคในโอกาสและเสรีภาพทางการเมืองนอกจากนี้ภาษีที่ได้รับมาก็จะนำไปสร้างสาธารณูปโภค รวมทั้งจ่ายโอนคืนในรูปการประกันรายได้ขั้นต่ำอีกด้วย สิ่งเหล่านี้เองจะนำไปสู่ความยุติธรรมที่ต้องการได้

เป็นที่น่าสังเกตว่าหลักการของความยุติธรรมตามทัศนะของรอร์สันมุ่งไปที่สภาพทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของยุโรปตะวันตกในอเมริกาเป็นแม่บท แม้ว่าเขาจะไม่กล่าวถึงก็ตาม ในหลักการแรก รอร์สพูดถึงความยุติธรรมในแง่ของความเสมอภาคในเสรีภาพพื้นฐาน โดยเฉพาะเสรีภาพทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย เช่นเสรีภาพในการพูด การชุมนุม ตลอดจนการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง ส่วนหลักการที่สองเป็นหลักการที่แม้ว่าจะเอนเอียงไปในเชิงเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม เช่นเสนอให้มีการประกันรายได้ขั้นต่ำ ตลอดจนให้ประกันเรื่องสุขภาพของประชาชน แต่หลักการใหญ่ยังคงอยู่ในรูปของการให้ความสำคัญกับหลักเศรษฐกิจแบบเสรี คือมีระบบตลาดที่แข่งขันกันอย่างเสรี กำจัดการผูกขาดทางธุรกิจ เป็นต้น

นอกจากนี้โดยส่วนรวม รอร์สให้ความสำคัญกับสถาบันทางการเมืองโดยเฉพาะรัฐธรรมนูญตลอดจนกฎหมายต่างๆมาก ทั้งนี้เขาอ้างว่าความยุติธรรมจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ

สถาบันเหล่านี้ได้รับการจัดตั้งอย่างเหมาะสมและคล้องจองกันเท่านั้น ไม่ว่าเราจะผลักภาระให้เป็นเรื่องของสถาบันในฐานะผู้สร้างคุณธรรม ซึ่งมีลักษณะของภาวะวิสัย (Subjective) แทนที่จะให้แต่ละคนแต่ละคนเป็นผู้ตัดสินกันเอง ซึ่งเป็นเรื่องของอัตวิสัย (Subjective) แต่คำถามซึ่งพวกมาร์กซิสต์มักจะสงสัยอยู่เสมอว่า “ใครเป็นผู้สร้างสถาบัน”

แน่นอนว่าถ้ากลุ่มนายทุนอยู่ในอำนาจและอยู่ในฐานะผู้ที่มีอิทธิพลพอที่จะกำหนดกฎหมายจำกัดต่างๆขึ้นมาแล้ว อย่าหวังเลยว่ากฎหมายนั้นจะให้ประโยชน์กับคนกลุ่มอื่นๆซึ่งประกอบเข้าเป็นคนส่วนใหญ่ของสังคมก็ตาม ในทางทฤษฎี ราวส์ให้ความสำคัญกับเสรีภาพทางการเมือง เรื่องของการเข้ามีส่วนร่วมโดยหวังว่าการเข้ามีส่วนร่วมจะยังผลให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสถาบันเพื่อสนองต่อความต้องการของสังคมทั้งปวงยิ่งขึ้น

แต่การเข้ามีส่วนร่วมนี้จะเกี่ยวเนื่องอย่างไรใกล้ชิดกับหลักเสียงข้างมากอย่างไรใกล้ชิด การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการกำหนดนโยบาย ตลอดจนการออกกฎหมายใดๆขึ้นมา นอกจากจะเป็นผลจากการที่ประชาชนเลือกตัวแทนไปใช้อำนาจแทนตัวเองแล้ว ยังเป็นผลจากการที่ตัวแทนลงมติกัน โดยฝ่ายที่มีเสียงข้างมากจะเป็นฝ่ายมีชัย นโยบายของฝ่ายเสียงข้างมากจะได้รับการปฏิบัติ ทั้งนี้ จะตั้งอยู่บนข้อสมมติฐานที่ว่า

1. คนที่เข้าไปมีส่วนร่วมมีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองเป็นอย่างดี
2. การเข้ามีส่วนร่วมเป็นไปอย่างเป็นอิสระ โดยความสมัครใจของบรรดาสมาชิกของสังคม
3. ตัวแทนหรือพรรคการเมืองมีนโยบายที่ชัดเจนครอบคลุมไปในทุกๆแง่ของปัญหาและแนวทางในการแก้ไขปัญหา

4. มีตัวแทนหรือพรรคการเมืองจำนวนมากพอที่จะนำเสนอนโยบายที่หลากหลายต่อประชาชน ซึ่งจะทำให้ประชาชนมีอิสระที่จะเลือกเจินนโยบายอย่างแท้จริง
5. ตัวแทนหรือพรรคการเมืองจะต้องทำตามนโยบายที่เสนอต่อประชาชน
6. ในการลงมติจะต้องเคารพในเหตุผลเป็นเกณฑ์
7. เสียงข้างน้อยจะต้องเคารพในเสียงข้างมากอย่างเคร่งครัด
8. ผู้แทนทุกคนหรือพรรคการเมืองทุกพรรคจะต้องนึกถึงผลประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวมเป็นหลัก
9. ผู้แทนหรือพรรคการเมืองจะต้องติดต่อกับประชาชนอย่างใกล้ชิดเพื่อรับทราบถึงการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของความต้องการของประชาชนอยู่ตลอดเวลา
10. ผู้แทนหรือพรรคการเมืองฝ่ายเสียงข้างน้อยมีความเสมอภาคในโอกาสที่จะเป็นเสียงข้างมากได้

สรุป

จึงสรุปได้ว่าความยุติธรรมทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเรามีสมมติฐานข้างต้นครบทั้งสิบประการ มีหลักการของสถาบันที่ตั้งอยู่บนเกณฑ์อันเป็นผลมาจากความยินยอมและความต้องการของประชาชนโดยส่วนรวม ความยุติธรรมไม่สามารถจะเกิดขึ้นได้จากการประนีประนอมในระหว่างหลักการใดๆทั้งสิ้น เช่น ถ้ามีคนเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองสูง แต่เป็นไปด้วยความไม่สมัครใจ ความยุติธรรมก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้

ความยุติธรรมในทางเศรษฐกิจและสังคมก็อยู่ในลักษณะทำนองเดียวกัน นั่นคือขึ้นอยู่กับการจัดโครงสร้างหน้าที่ของสถาบันให้เหมาะสม ทั้งนี้เราจะไม่ขอনাข้อโต้แย้งของมาร์กซิสต์มาอภิปราย แต่เราจะนำเอาทฤษฎีประชาธิปไตยว่าด้วยหลักการการมีส่วนร่วมและหลักการเสียงข้างมากมาใช้ ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น เราจะพบว่าสถาบันที่ยุติธรรมและมีประสิทธิภาพจะสามารถแบ่งสรรรายได้และความกินดีอยู่ดีให้กับสมาชิกของสังคม

ทุกคน ทั้งนี้เพราะสถาบัน เป็นผลมาจากความปรารถนาหรือความต้องการของประชาชนนั่นเอง

ปัญหาที่เราจะต้องขบคิดก็คือความยุติธรรมในสังคมที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างอื่นที่ไม่ใช่ประชาธิปไตยจะเกิดขึ้นได้หรือไม่ ความยุติธรรมน่าจะมีลักษณะที่เป็นสากลมากกว่าที่จะผูกติดอยู่กับอุดมการณ์ทางการเมืองใดๆ

คำตอบที่เราได้พิจารณากันแล้ว ก็คือคำตอบของรอร์สที่ว่าความยุติธรรมจะเกิดขึ้นในสังคมใดก็ได้ ถ้าสังคมนั้น “มีการแจกแจงค่านิยมทางสังคมที่พึงปรารถนาไม่จะเป็นเสรีภาพในโอกาส รายได้และความมั่งคั่ง ตลอดจนรากฐานต่างๆอันเป็นที่มาของการเคารพตนเอง อย่างเสมอภาคกัน เว้นเสียแต่ว่าความไม่เสมอภาคอันเนื่องมาจากการแจกแจงนี้จะมีผลต่อคนทุกคนเท่านั้น”นั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

- เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง. (2551). *ความยุติธรรม คืออะไร*. ค้นเมื่อ 18 มิถุนายน 2561, จาก <http://www.wongkarnpat.com/viewya.php?id=396#.WyIDR9Izacw>
- พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2554). *ยุติธรรม*. ค้นเมื่อ 18 มิถุนายน 2561, จาก <https://dictionary.sanook.com/search/dict-th-th-royal-institute/%E0%B8%A2%E0%B8%B8%E0%B8%95%E0%B8%B4%E0%B8%98%E0%B8%A3%E0%B8%A3%E0%B8%A1>
- สมบัติ จันทร์วงศ์. (2516). ลัทธิปฏิวัติของอริสโตเติล. *รัฐศาสตร์สาร*, 1(6), 2 – 19.
- สิทธิพันธ์ พุทธสุน. (2561). ความชอบธรรมทางการเมือง. *วารสารรามคำแหง ฉบับรัฐประศาสนศาสตร์*, 1(1), 1 – 26.
- Rawls, J. (1971). *A Theory of Justice*. Mass: The Belknap Press of Harvard University Press.